

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 20. septembra 1854.

List 75.

Nasadba hitro rastečega gojzdnega drevja.

(Konec.)

Akoravno pa akacia hitro raste, je njeni les vendar prav terd in težek; rumen je in tamnožilast; je gost, se dá dobro skobljati in krasno gladiti. Vse to so lastnosti, ktere ga mizarjem in strugarjem prav vgodnega storé. Tudi za stavbe je prikladen, ker drevó precej močno zraste. V zjedinenih amerianskih deržavah rabijo ga za razné dela pri izdelovanju ladij; tudi, ker zlo nerad gnjije, za temeljne kole in za ograje, posebno v vodi; tukaj ostaja 30 in več let zdrav in krepak. Jako dober je ta les tudi za kurjavo.

To drevó poganja ob enem mnogo véj in ogrank. Popraševal sem za to, in povedal mi je nek gojzdnar, da na Francoskem take močne veje že davno rabijo za tertne kole. V ta namen odsekajo akacie vsako 3. leto tikoma tál. Ako se višje odčesnejo, dobi se po 18 letih strom, iz kterega se dajo 9 do 10 palcov široke dile izžagati; protje, ki ostane po odčesnjenji, so za kurjavo dobre derva. Protje (in les) akacijno gorí in greje pa bolje, ko bukovina. Les daje nagel in velik ogenj in terpečo žerjavico. Listje, ker se ga ne dotaknejo merčesi, je prijetna klaja živini.

Semena in sadeža tega prekoristnega drevja je lahko in povsod dobiti. Pri reji je pa treba gledati na dvé reči. Pervič, ker to drevo mnogo pokrajnih ogrank poganja, se morajo te tri- do štirikrat poleti odrezati, in le majhen veršec pustiti, sicer bi stranske ogranke overale drevesu kviško rasti; to bi — kakor kopinje — potem bolj na široko, kakor na visoko poganjalo.

Drugič; kodar akacia stoji, tam se dá težko več iztrebiti. Ker njene korenine nikoli ne poginejo, vedno poganjajo novo mladiče. Torej se mora kmetovavcom svetovati, da bi akacie na treh krajih takole odločili: na enem mestu naj bi pustili visoke, da bi od njih dobili les za bruna, tramove, dile in v prihodnje tudi derva za kurjavo; na drugem kraji naj bi redili akacie za sekati, da bi imeli plotne kole, tike itd.; na tretjem kraji bi utegnili napraviti sadišče takih drevesic, ktere bi na korenini sekali, ter za dervarenje rabili.

Tudi obroče za sode dajo akacie. Treba je pa, kakor hitro so posekane, razcepiti jih, ker bi v malo dneh se tako utverdili, da bi jih razklati več ne mogli.

Prav hitro se napravijo živice iz akacij, in kmalo dajo zabrano poljem in dvoriščem; vendar so živi plotovi iz belega gloja boljši.

Cvetje in skorja vejic dasta tudi zdravila. Zeleno listje je pa živini prijetna klaja; tudi se dá sušiti in za zimsko kermo hraniti. J. Š.

Gospodarske skušnje.

Zarujavelo senó.

Stara reč je že, da v deželah, kjer živinoreja na visoki stopnji stoji, kakor v Švajci, Holandii, na Angleškem in po več dolinah Salcburškega s tako imenovanim zarujavelim senom (Braunheu) živino kermijo. Napravljajo pa to seno tako, da nakošeno mervo ali travo, dokler ni še popolnoma suha, ali v velike kopice terdo natlačijo ali pa tudi v proste senike spravijo. Posebno poslednji čas so jéli Angličani na to vižo si seno napravljati, in zdej že tri leta ravnajo tudi tako s senom v Laxenburg-u, ki ga nakosé na senožetih cesarjevih. Ker se je po teh skušnjah poterdilo, da tako seno je veliko tečnije za živino, so začeli preteklo leto tudi tako z njim ravnati v kobilstvih na Českem in na Ogerskem. V Laxenburg-u so seno po navadi pokosili in ko je na pol suho bilo, so ga v velike, spodej širje zgoraj ožje kopice (po 500 centov v eno kopico) zložili in terdo pohodili in natlačili, čez kopico pa iz slame streho napravili. Naj več je pri tem delu na tem ležeče, da se merva ob pravem času, da ni še premokra pa tudi ne že preveč suha, v kopice spravi. To pa se dá le po skušnji naučiti. Tako na pol suho seno se v kopicah močno sogreje in tako rekoč zavrè, kar v velicah kupih več mescov terpi. Tako seno se spremeni v rujavo terdljato klajo, ki diši kakor kruh; konji ga raji jedó kakor navadno mervo ali travo, ker je boljšega duha in okusa. Ker se je zarujavelo seno tako dobro poterdilo, se bo poskuševala ta naprava še dalje, da se do dobrega zvé: za koliko prekosi seno navadno.

Mazila zoper gosence na drevji.

V zboru vertnarske družbe v Bonu na Pruskem je grajšak Moll naznanil, da z naj večjim pridom že veliko let gosence s sledečim mazilom z drevés odganja: za mlajše veje napravi mazilo iz $\frac{1}{3}$ kolomaza (šmira) in $\frac{2}{3}$ črnega mjila (zajfe), — za deblo in močnejše veje pa $\frac{1}{3}$ premogovega katrána in $\frac{2}{3}$ črnega mjila. Vsaka zmes se posebej v pripravni posodi (v kakem sodcu) s toplo vodo tako dolgo premešuje, da je vse skup kakor črnkasta barva, s katero, kakor z zidarskim čopičem zidovje, se potem drevje namaže. Rekel je mož, da tudi zajec se ne dotakne tako namazanega drevja, zato, ker mu smerdí.

Brezovo seme.

Kadar brezje dozori, se take vejice, ki imajo več semena, skerbno odrežejo in v majhne rahle butarce zvežejo in čez late na suhah in zračnih pôdih obesijo. Seme se še le spomladi ravno pred setvijo osmuče, kolikor se ga potrebuje; skoz 3 leta se dobro rodovitno ohrani.

Kako stoji z letošnjim hmeljem.

Hmelj v Sácu na Českem in v okolici nje-

govi obeta le pičlo polovico navadnega pridelka; ker mu dežja manjka, pa ga morebiti še toliko ne bo. V Auši ga bo celó malo; večidel črn je in poln merčesa; še tretjine bi ga ne bilo, če bi bilo tudi o pravem času deževalo. Kakošna bo cena češkega hmelja se ne more za gotovo povedati. Če novega parskega ne bo, bo česki drag, ker saškega že zdej na pol dražji deržé (po 54⁵/₆ tolarjev cent). Tudi v Auši se ga prodá, kolikor ga le imajo; en sam tergovec na Nemškem ga je kupil 300 centov, po 52 tolarjev cent. Jez sem posestnike hmeljnjakov že večkrat opominjal, kako dobro to hmelju tekne in kako zlo povikša vrednost njegovo, ako se hmelj brez perja in štibel obero. — V Nancy-u ga bojo komaj četerti del od navadnega pridelali. — Na Angleškem mu je slabo vreme zlo škodovalo; 30 let že ne pomnijo tako slabega pridelka. — Na Štajarskem ga letos skor nič ne bo; le na zgornjem Štajarju lepo stoji, pa škoda, da ga le malo imajo.

Tobak.

(Dalje in konec.)

Iz tega, da tobak v vroči Ameriki in sicer na otocih naj lepše raste, se vidi, da mu toplo in otočno obnebje naj bolj tekne. Zato ga morajo tudi pri nas, ako hočejo dobrega prirediti, v zavetje in vendar tako saditi, da še dosti solnca dobiva. Vetrovi mu ne denejo dobro, zato so svetovali polje z germovjem obdajati. Lahko bi se v ta namen murve saditi mogle. Ilovnata, apnéna in laporjeva zemlja mu je naj ljubša, toda v vsaki zemlji druge lastnosti dobí. Korenje rastlino redí. Kakor se korenje razvijati zamore, tako tudi večidel rastlina zraste. V lahki, čisti in vlažni zemlji korenje lahko na vse kraje poganja. Tako se bodo tudi listje lahko razvijalo, bo tanko in lepe barve. V mastni in gosti zemlji ostane korenje kratko in tudi listje je majhno mastno in debelo. Sicer je tudi še gledati na druge rudninske dele, kateri se v zemlji nahajajo. Kjer je mnogo galúna in kalia, raste težek tobak, tako tudi, če se njiva z govedjekom gnojí. Lahek raste v peščeni zemlji, v kateri je manj kalia, zato tudi v s konjekom gnojeni. Tobakorejec ima tedaj najprej svoje polje poznati in le pripravne sorte va-nj saditi ali pa za potreben gnoj skerbeti.

Tobakorejec ima mnogo opravil. Najprej je za dobro seme skerbeti. Staro seme ne kalí, ker ga je zrak ali prav za prav kislec v zraku spridil. Boljše je, če je pod vodo shranjeno bilo, ker tako zrak do njega ne more. Prej ko ga seje, dene naj ga v mlačno vodo, da se malo zmehča. Potem ga spet posuší in vseje. Dobro je seme s pepelom ali peskom zmešati, da se ne vseje pregosto in da sadike svobodnejše rasti zamorejo. Ker je tobak toplih krajev plod, se morajo sadike posebno mraza in hudih vetrov zavarovati. Treba jim je pridno prilivati in jih o pravem času pokrivati. Že so sadike lepo zrasle in o začetku junija jamejo jih na polje presajati. Tudi tū je gledati, da ne stojé pretesno, naj manj dva čevlja mora sadika od sadike stati, če hočesh lepega perja dobiti. Ako je suho vreme, je tudi še zdaj jim prilivati treba. Sadike rastejo veselo, pa tudi mnogo plevela med njimi, ktereга je izčupati treba. Potem mora še matika na polje in na slednje tudi roka lepo okoli stebila parst nakupljati. V kratkem izganja cvetje. Ali tobakorejec hoče le listje dobiti, zato cvetje odlomi, da listje več živeža dobí. Tudi vejice, ktere med stebлом in listjem poganjajo, je treba odtergovati. Konca julija začenjajo listje pobirati, najprej spodnje, o sredi avgusta pa tudi že zverhnje. Listje se na niti naniza in v pokritih, vetra zavarovanih krajih, obesi, da se počasi

suší. Posušenega zvežejo v velike zvezke in ga peljejo na prodaj.

Ker so „Novice“ že v listih 81. in 83. lanskega leta zgodovino tobaka popisale in so povedale, kaj je svoje dni že doživel, omenimo, končaje ta sostavek, le še to, kako čudna je vendar človeška narava! Koristnega tobakovega sorodnika — krompir — so mogle vlade svojim narodom posiliti, tobak pa se je vsim zaprekam vkljub tako deleč in hitro razširil, čeravno več škoduje kakor koristi.

Slovstvine reči.

Še nekaj od doveršivnih glagolov.

Dva gospoda sta zaporedoma v „Novicah“ svoje mnenje o doveršivnih in nedoveršivnih glagolov izverstno naznanila, pa vendar pravda ni še končana, ker nista še edinih misel; torej morebiti ne bo od več, če se ta reč še bolj natanko presodi.

Glagole same na sebi pa *) pomen sedanjega časa v naznanivnem naklonu sta že preiskala. Toliko je že gotovo, da z nedoverš. gl. terpežno, z doverš. pa doveršeno djanje naznanujemo, in pa to je tudi že znano, da priprosti Slovenci le nekatere glagole v nazn. nak. sed. č. rabijo, n. pr. zahvalim, povabim, zarotim, obljubim, se priklonem itd., druge pa, pa te tudi, ki sem jih ravno imenoval, toda v malo drugačnem pomenu kakor zgorej (česar se lahko vsak prepriča, če jih dobro primeri in presodi) le v pogojnem, velivnem, nedoločivnem naklonu sed. č. in pa v vsih naklonih pretekl. in prihodn. č. — Pravda se je vnela le zastran prvih, ker so jih jeli eni z nedoveršivnimi zamenjevati, in hočejo, da bi se sploh to storilo. Poglejmo, ali s sed. č. nedoveršivnih gl. res ravno to naznanujemo, kar s sedajnim časom doveršivnih pervega spóla.

Kadar nas kdo vpraša: kaj počnemo? mu odgovorimo, da, n. pr., mislimo, premišljujemo, dvomimo, govorimo, pripovedujemo, delamo, igramo itd. Človek je gospodar svojih dušnih in telesnih močí, torej tako rekoč oziraje se na te močí, ktere res ravno takrat nekaj počnejo, ne more drugači odgovoriti, kakor z nedoveršivnimi, to je, terpežnimi gl. v sedajnem času.

Kaj pa z doveršivnimi gl., ki jih po navadi rabimo, naznanujemo? — Pomislimo malo, ali mar res naše dušne ali pa telesne močí takrat to počnejo, kar besede pomenijo, kadar pravimo: vas pošljem k svojemu prijatlu..., zahvalim te, brate, da..., izročim ti to in to..., povabim vas v gostje..., zarotim te itd. Kadar koga vabimo, mu rečemo: „pridi k nam v gostje, v nedeljo bo somenj pri nas“ itd.; kadar komu kaj izročamo, mu pravimo: „na, prijatelj to le, varuj da ti kdo ne vzame itd. Kadar komu hvalo dajemo, mu jo dajemo z besedami: „Bog ti poverni tvoj dar, bom pa molil za-te“ itd. ali pa mu v djanji hvaležnost skazujemo. (Če nas v takih zadevah kdo vpraša: kaj da delamo? mu tudi vselej odgovorimo, da rabimo, izročamo, zahvalujemo itd., ker tedaj zares svoje misli ali dela naznanimo). Besede „povabim, izročim, zahvalim“ in vse druge enake pa le vse to govorjenje ali djanje skupno in doveršeno v sebi zapopadejo, in doveršeno povabilo, izročitev, zahvalo itd. namestijo in izrečejo, nikakor pa ne naznanujejo, kaj imamo v rokah ali pa na mislih, in takrat, ko jih izrečemo, niso v nikakoršni zvezi z našim dušnim ali pa telesnim djanjem, ampak le „z voljo“. In ko bi naskdo

*) Slovenske sostavljavne vezí so trojne: „pa, ino, in pa“. Priprosti ljudje rabijo zdaj to zdaj uno, kakor narava misli zahtéva, — ne pa brez razločka zmirej le „in“. Primeri tudi nasprotistavljavne „ali“, „ali pa“. Pis.